

Рајко Петровић¹

ИНИЦИЈАТИВЕ ЗА РЕГИОНАЛНУ САРАДЊУ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ: СЛУЧАЈ „МИНИ ШЕНГЕНА”

Сажетак: У овом раду ћемо анализирати идеју „мини Шенгена” као облика економског, привредног и трговинског повезивања земаља Западног Балкана (Босне и Херцеговине, Србије, Црне Горе, Албаније и Северне Македоније), као и перспективе њене реализације у пракси у будућности. Реч је о иницијативи о којој се говори већ неколико година уназад, а коју је формално предложио председник Србије Александар Вучић 2019. године. Најпре ћемо дати кратак осврт на историјат регионалне сарадње на простору Западног Балкана са акцентом на ЦЕФТА споразуму, а затим ћемо пружити увид у перспективу и динамику приступања земаља Западног Балкана у Европску унију. Образложићемо због чега се иницијатива „мини Шенгена” јавља као својеврсни супститут за губитак пуноправног чланства ових земаља у Европској унији. Анализираћемо сам појам и полазне основе иницијативе „мини Шенгена” на основу доступних предлога и изјава релевантних политичких и привредних актера на посматраном простору. Објаснићемо какве реакције је изазвала дата иницијатива у свакој од посматраних држава, али и у Европској унији и свету. Размотрићемо потенцијалне предности реализације иницијативе, али и објективне препреке и изазове који пред њом стоје. Посебно ћемо се осврнути на погодности и проблеме које би спровођење ове иницијативе донело Србији, узимајући у обзир различите сценарије – од могуће економске и политичке доминације Србије као највеће земље и економије, до страха од снажног муслиманског фактора унутар „мини Шенгена” и стварања предуслова за настанак тзв. Велике Албаније. У закључку ћемо сажето елаборирати основне резултате истраживања, са фокусом на предикцију исхода иницијативе. У раду ћемо користити методу анализе, компаративну методу и методу студије случаја.

Кључне речи: „мини Шенген”, регионална сарадња, Западни Балкан, Србија, Европска унија.

¹ Др Рајко Петровић, Институт за европске студије, Трг Николе Пашића 11, Београд, rajkopetrovic993@gmail.com

УВОД

Под тзв. Западним Балканом подразумевамо балканске земље које још увек нису чланице Европске уније.² Сам назив нема историјско утемељење, већ је реч о политичком термину насталом у 21. веку, пре свега у контексту сарадње Европске уније са земљама тог простора. Те земље су Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија³, Северна Македонија и Албанија. Реч је о простору од преко 200.000 km² на коме живи нешто више од 17 милиона становника. Употреба термина Западни Балкан одувек је имала и своју симболичку функцију – најпре се покушао избећи пејоративни назив Балкан кроз употребу „политички коректног” термина југоисточна Европа, али се касније одустало од њега и термин „Балкан” са префиксом „Западни” поново је постао део европског политичког вокабулара.⁴ Историјски гледано, реч је о простору који је у последњих неколико векова имао исту или сличну политичку судбину – од тога да је био део некадашњег Османлијског царства, до тога да је тај простор (сем Албаније) био интегрисан у јединствену југословенску државу током већег дела 20. века. Доминантан народ на овом простору чине Срби, којих има око 7,5 милиона и већински су народ на простору Републике Српске и Србије, уз значајан удео у становништву Црне Горе. Две доминантне религије, а тиме културне зоне су православна хришћанска и исламска, где православца има око осам милиона, а муслиманског живља око четири милиона.

У економском смислу, посматране земље спадају у тзв. земље у развоју, које се, посматрано по релевантним економским параметрима попут БДП-а, налазе међу најсиромашнијим и најнеразвијенијим европским земљама. У погледу спољне политике, реч је о земљама посвећеним добијању пуноправног чланства у Европској унији. Србија, Албанија, Северна Македонија и Црна Гора имају статус кандидата, док Босна и Херцеговина још чека на одобрење истог, односно спада у категорију држава потенцијалних кандидата. Када је реч о чланству у војним савезима, Црна Гора, Северна Македонија и Албанија су

² Премда је Турска делом смештена и на Балканско полуострво и није чланица Европске уније, она се не сматра земљом Западног Балкана.

³ Аутор ће, у складу са Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација, Косово и Метохију третирати као саставни део територије Републике Србије.

⁴ Сенка Д. Павловић, „Западни Балкан: разна имена за разне намене”, *Политика*, 15.06.2010, Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/138701/Zapadni-Balkan-razna-imena-za-razne-pamene> (Приступљено 30.6.2020)

чланице НАТО, Босна и Херцеговина има усвојен акциони план за чланство у НАТО, док Србија са најмоћнијом светском војном алијансом има потписан Индивидуални акциони план партнерства.

ИСТОРИЈАТ РЕГИОНАЛНЕ САРАДЊЕ НА ЗАПАДНОМ БАЛКАНУ

Све земље Западног Балкана, изузев Албаније, провеле су већи део 20. века у заједничкој јужнословенској држави, што је представљало својеврсни врхунац регионалне сарадње. Распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1991. године донео је са собом бројне изазове – од ратова који су вођени 1990-их година, преко тешке економске кризе, до неславног статуса европске периферије за цео регион. Свака од новонасталих држава имала је своје проблеме, али и мање-више идентичне стратегије у оквиру отпочињања процеса приступања Европској унији. Све земље Западног Балкана, укључујући и Албанију, започеле су упоредо и процесе разградње комунистичког наслеђа и демократизације државе, као и либерализације привредног система. Временом су се јавиле различите иницијативе за сарадњу између земаља на простору ширег региона југоисточне Европе, од којих су најзначајније Процес сарадње у југоисточној Европи, ЦЕФТА, Пакт за стабилност у југоисточној Европи, Савет за регионалну сарадњу, али и шире иницијативе за сарадњу у којима су учествовале земље Западног Балкана попут Организације за црноморску економску сарадњу, Централноевропске иницијативе, Процеса дунавске сарадње и Јадранско-јонске иницијативе.⁵ Разлози за подстицање различитих облика политичких и економских иницијатива били су (и остали) бројни – потреба за приближавањем Европској унији, укључивање у друге облике европских интеграција, реално постојећа упућеност суседних земаља једних на друге, ограниченост националних тржишта, неопходност развоја инфраструктуре, потреба за коришћењем заједничких ресурса, притисак из Европе и света на земље балканског простора да успоставе међусобну сарадњу у различитим областима итд.⁶

Процес сарадње у Југоисточној Европи започет је 1996. године са циљем унапређења међусобне сарадње и дијалога земаља у региону у различитим областима, а пре свега у области безбедности. Једна од

⁵ Duško Lopandić i Jasminka Kronja, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2010, str. 18-19.

⁶ Ibidem, str. 22.

основних идеја ове иницијативе била је што квалитетнија припрема земаља региона за улазак у Европску унију у догледној будућности. Србија се прикључила Процесу сарадње на самиту у Скопљу октобра 2000. године. Поред пет земаља Западног Балкана, у раду учествују још и Бугарска, Хрватска, Словенија, Молдавија, Румунија и Турска.⁷ Ова иницијатива покренута је под утицајем Сједињених Америчких Држава, Русије, Аустрије, Италије и Швајцарске. Никада се није успела развити у организацију која би константно окупљала највише лидере земаља чланица. Њен фокус је, пре свега, био усмерен ка питањима безбедности, економској обнови и развоју, те демократизацији и јачању људских права у посматраним земљама.⁸

ЦЕФТА (Централноевропски уговор о слободној трговини) представља иницијативу трговинске сарадње на простору југоисточне и средње Европе започету 1992. године. Споразум су најпре потписале земље тзв. Вишеградске групе⁹ у Кракову, да би му се потом придружиле Словенија (1996), Румунија (1997), Бугарска (1998), Хрватска (2003) и Македонија (2006). Земље које су ушле у Европску унију су у међувремену иступиле (укључујући и Хрватску), док су 2006. године на Самиту земаља југоисточне Европе нови ЦЕФТА Споразум потписале Босна и Херцеговина, Србија, Црна Гора, УНМИК (у име Косова и Метохије), Албанија, Молдавија и Македонија, која је једина остала од старих чланица. Суштинско обележје ЦЕФТА-е јесте да је реч о споразуму који дефинише јединствену зону слободне трговине на територији земаља потписница.¹⁰ Споразум је прописао нулти царински режим за све индустријске производе, док је исти режим уведен и за око 90% пољопривредних производа. Спровођење у дело ове иницијативе послало је јасну поруку страним инвеститорима да је ипак могуће улагати у простор Западног Балкана. Споразум је омогућио ширење тржишта за све производе, трговину под истим условима за све произвођаче, отварање простора за инвестиције, али и олакшано свеукупно пословање са неким земљама и групацијама које нису део ЦЕФТА споразума – попут земаља ЕУ и ЕФТА (Швајцарска,

⁷ „Процес сарадње у југоисточној Европи (ПСуЈИЕ)”, Министарство спољних послова Републике Србије, Доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/regionalna-saradnja/seecp?lang=sr> (Приступљено 4.7.2020)

⁸ Dalibor Kekić, „Jadransko-jonska inicijativa”, *Međunarodni problemi*, Vol. LV, br. 3-4, 2003, str. 415.

⁹ У то време, то су биле Пољска, Чехословачка и Мађарска.

¹⁰ „Zakon o potvrđivanju sporazuma o izmeni i pristupanju Sporazumu o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi – CEFTA 2006”, *Bukurešt*, 19. decembar 2006.

Лихтенштајн, Норвешка и Исланд). Новом ЦЕФТА-ом из 2006. године регулисане су и области инвестиција, заштитних мера, нетарифних баријера, решавања спорова итд.¹¹ Вредност робног извоза ЦЕФТА од 2006. године бележи стални раст. Просечна годишња вредност извоза је у периоду након 2006. године удвостручена у односу на период пре 2006. године. ЦЕФТА од те године бележи позитивну динамику када је реч о покривености увоза извозом, као и просечан годишњи раст по стопи од 5,5%.¹²

НЕИЗВЕСНА ЕВРОПСКА ПЕРСПЕКТИВА ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА?

Потреба за новом регионалном иницијативом попут „мини Шенгена” намеће се као нужност у постојећим политичким и економским околностима у којима се земље Западног Балкана налазе. Већ деценијама те земље су у процесу приступања у Европску унију, који се налази у различитој фази од земље до земље. У сваком случају, главно обележје свих је идентично – крајња неизвесност стицања пуноправног чланства у Унији. На Солунском самиту Европске уније и земаља Западног Балкана 2003. године послата је порука да ове земље имају реалну перспективу за добијање чланства у ЕУ. Само једна од тадашњих учесница са Балкана, Хрватска, је 2013. године постала чланица, док су остале земље, упркос одређеним економским и политичким помацима, остале у запећку. Процес приступања је успорен не само објективним недостацима које земље Западног Балкана показују у области међусобних спољнополитичких и економских односа, или због њихових слабих унутрашњих реформи, већ и због чињенице да је, након уласка Хрватске, добар део грађана у различитим ЕУ земљама показивао противљење даљем проширењу. Стога је још од 2014. године чланство земаља Западног Балкана у ЕУ доведено у питање.¹³ Светска економска криза из 2008. године, која је дубоко погодила европску економију, утицала је на то да тема проширења ЕУ постане другоразредна. Простор Украјине је од избијања тамошњих сукоба 2014. године постао важнији за званични

¹¹ Jelena Simić, Dejan Đurić i Mila Mihajlović, „CEFTA i izvozna orijentacija zemalja Zapadnog Balkana”, *Škola biznisa*, Broj 3/2011, str. 53-54.

¹² Предраг Бјелић и Радмила Драгутиновић Митровић, *Унапређење позиције Србије у оквиру ЦЕФТА 2006*, Фондација за развој економске науке, Београд, 2018, стр. 21-22.

¹³ Јована Миловановић, „Западни Балкан у Европској унији – изазови и ризици у процесу приступања”, *Војно дело*, бр. 1/2017, стр. 42-43.

Брисел, али и најмоћније чланице ЕУ понаособ. Избегличка криза 2015-2016. године показала је да ЕУ види западнобалкански простор као свог чувара од дешавања на подручју Блиског истока. Иако земље Западног Балкана немају никакво право гласа у Унији, итекако су биле погођене њеним одлукама током овог кризног периода. Пријем Румуније и Бугарске у ЕУ 2007. године није се показао довољно успешним потезом, јер је реч о земљама које очигледно нису успеле да до краја спроведу демократизацију, а што се, примера ради, види у високој стопи корупције на свим нивоима власти и недовољно ефикасној борби против организованог криминала. Грађанима и политичким елитама у земљама Западног Балкана европске интеграције такође су постале све мање привлачне – како због економске кризе која је средства из ЕУ фондова учинила теже доступним, тако и због појаве већег интересовања других геополитичких такмаца за овај простор.¹⁴

У Стратегији о кредибилној перспективи Западног Балкана коју је сачинила Европска комисија 2018. године поручено је да ће Србија и Црна Гора бити једине земље Западног Балкана које ће добити јасан календарски рок о евентуалном приступању у Европску унију до 2025. године, док иста није предвидела датуме за европске интеграције Босне и Херцеговине, Албаније, Северне Македоније и тзв. Косова. Тим документом Србија и Црна Гора су означене као лидери у региону и предвиђено је да ће оне за седам година, односно до 2025. године, постати чланице Европске уније. Стратегија је земље Западног Балкана означила као „заробљене државе“, а политичку елиту у региону проказала као блиску криминалним структурама. Наведени су и други објективни недостаци у земљама датог региона, попут медија који се налазе под политичком контролом, уплитања јавног и приватног интереса, корупције у свим нивоима владе и администрације и сл.¹⁵

Крајем 2019. године истекао је мандат шефице дипломатије ЕУ Федерике Могерини (Federica Mogherini) која је чинила значајне напоре да се Западни Балкан што више приближи Унији. Могеринијева је инсистирала на томе да је ЕУ мировни пројекат који ће бити завршен тек када Западни Балкан постане део ЕУ. Проширење ЕУ је у том периоду, међутим, постало неизвесније него икада. Многе оцене су говориле да је перспектива приступања Западног Балкана у ЕУ у том

¹⁴ Ибидем, стр. 44-45.

¹⁵ Gjeraqina Tuhina, „Nova strategija EU: Samo Srbija i Crna Gora dobijaju rokove“, *Radio Slobodna Evropa*, 5. februar 2018, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nova-verzija-eu-balkan/29018577.html> (Pristupljeno 10.07.2020)

периоду била на најнижој лествици у последњих 20 година. Преговори са Северном Македонијом и Албанијом нису били отворени због, пре свега, противљења председника Француске Емануела Макрона (Emmanuel Macron).¹⁶

У Извештају Европског парламента о Западном Балкану из јуна 2020. године најављено је, међутим, да је циљ проширења ЕУ у наредним годинама да земље Западног Балкана добију пуноправно чланство. Премда се у Извештају земље Западног Балкана позивају на већи ангажман у борби против корупције и јачање добросуседских односа, наведено је да је проширење ЕУ њен најснажнији инструмент за јачање политичке стабилности, безбедности, поштовања људских права и економског просперитета у целој Европи, укључују и Западни Балкан. Оливер Вархеји (Olivér Várhelyi), комесар за проширење ЕУ, нагласио је да је Западни Балкан, као „срце Европе“, један од најважнијих приоритета ЕУ у наредном периоду. Он је поручио да је донета одлука о отварању преговора са Албанијом и Северном Македонијом, али и спремљен финансијски пакет помоћи земљама Западног Балкана у износу од 3,3 милијарде евра.¹⁷

Немачка канцеларка Ангела Меркел (Angela Merkel), кључна политичка фигура Европске уније, изјавила је у јулу 2020. године да земљама Западног Балкана треба пружити перспективу уласка у Европску унију, напоменувши да ће Немачка током њеног председавања ЕУ (друга половина 2020. године) радити на напретку целог Западног Балкана, са фокусом на покретању преговора са Северном Македонијом, па и са Албанијом у крајњем случају.¹⁸

МИНИ ШЕНГЕН: ПОЈАМ И ПОЛАЗНЕ ОСНОВЕ

Европска унија је крајем 2019. године одбила да најави почетак преговора са Северном Македонијом и Албанијом, што је ставило под

¹⁶ „Zapadni Balkan posle Federike Mogerini, ima li nade za skori pristup EU”, *RTS*, 29.10.2019, Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3715676/zapadni-balkan-posle-federike-mogerini-ima-li-nade-za-skori-pristup-eu.html> (Pristupljeno 10.7.2020)

¹⁷ „Европски парламент: Пуноправно чланство земаља Западног Балкана циљ проширења”, *PTB*, 18.6.2020, Dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_ci/politika/evropski-parlament-punopravno-clanstvo-zemalja-zapadnog-balkana-cilj-prosirenja_1136451.html (Пристапљено 10.7.2020)

¹⁸ „Merkel: Zemljama Zapadnog Balkana dati perspektivu članstva u EU”, *Danas*, 8.7.2020, Dostupno na: <https://www.danas.rs/svet/merkel-zemljama-zapadnog-balkana-dati-perspektivu-clanstva-u-eu/> (Pristupljeno 10.7.2020)

знак питања евроинтеграционе процесе у овим земљама, али и на Западном Балкану у целини. У политичким круговима у региону, али и ЕУ, то је изазвало различите реакције. Било је јасно да регион мора наставити у правцу свеукупних реформи, али и међусобног повезивања како на економском тако и на политичком плану. Најзначајнију иницијативу повезивања такве врсте покренуо је још 2017. године председник Србије Александар Вучић, предлажући укидање трговинских баријера између Србије, Северне Македоније и Албаније. У суштини, реч је о предлогу стварања, у догледно време, шире царинске уније на простору целог Западног Балкана. Вучић је покренуо ову иницијативу сматрајући да је будућност Западног Балкана унутар ЕУ, а да је чвршће економско повезивање региона добар корак на том путу. Ова иницијатива имала је, пре свега, економски карактер, без претерано јасне политичке компоненте. Неки стручњаци, попут економисте Милана Ђулибрка, сматрали су у том тренутку да је иницијатива покренута из неког другог центра моћи, а не из Београда.¹⁹ Годинама уназад, још од 2015. године, председник Србије промовише идеју стварања неке врсте Вишеградске групе на Западном Балкану. Ту иницијативу је у то време подржавао и некадашњи комесар за проширење ЕУ Јоханес Хан (Johannes Hahn). Вучић је временом искристалисао јасан предлог званичног Београда – уређивање простора Западног Балкана као заједничког тржишта и јединствене инвестиционе дестинације, на коме би се успоставиле поједностављене процедуре и хармонизовани прописи. Стручна јавност и медији су, у међувремену, такву иницијативу назвали „мини Шенген“.²⁰

„Мини Шенген“ би омогућио слободно кретање људи, робе, услуга и капитала на јединственом западнобалканском тржишту. Акцент се, пре свега, ставља на то да би грађани земаља Западног Балкана имали право да се преселе и запосле у било коју од посматраних земаља. Олакшано путовање људи унутар граница Западног Балкана свакако би допринело олакшаном пословању, али и зближавању нових, младих и предузимљивих генерација које су биле релативно изоловане једне од других након завршетка ратова 1990-их. Посебно је важно истаћи да је „мини Шенген“ осмишљен као идеја и за

¹⁹ Ivica Petrović, „Solidna ideja na dugom štapu“, *Deutsche Welle*, 25.04.2017, Dostupno na: <https://www.dw.com/sr/solidna-ideja-na-dugom-štapu/a-38565429> (Pristupljeno 11.7.2020)

²⁰ Boris Georgievski, „Balkanski 'mini Šengen': Polurešenje bez šanse za uspeh“, *Deutsche Welle*, 1.10.2019, Dostupno na: <https://www.dw.com/sr/balkanski-mini-šengen-polurešenje-bez-šanse-za-uspeh/a-50652659> (Pristupljeno 11.7.2020)

превазилажење постојећих проблема на нивоу билатералних економских односа.²¹

Слика 1. Државе које би чиниле „мини Шенген“ означене сивом бојом

Извор: <http://www.pecat.co.rs/2019/10/mali-sengen-za-veliku-albaniju/>
(Пристапљено 14.7.2020)

Након дводневног састанка, председник Србије Александар Вучић, премијер Албаније Еди Рама (Edi Rama) и премијер Северне Македоније Зоран Заев заједно су 10. октобра 2019. године представили јавности на Балкану и у Европи заједничку „Декларацију о успостављању зоне „малог Шенгена“. Јасно је да им је узор у давању имена „мали Шенген“ био „велики Шенген“ који обухвата 26 земаља. Три регионална лидера најавила су да ће до 2021. године елиминисати између својих држава граничну контролу и друге ванцаринске баријере, како би се успоставио слободан проток људи, робе и капитала. Лидери су такође изразили наду да ће и представници Босне и Херцеговине, Црне Горе и тзв. Косова прихватити основне принципе Декларације, односно придружити се изградњи „мини Шенгена“. За Едија Раму, успостављање зоне „мини Шенгена“ заправо представља реализацију

²¹ Ivana Jovanović, „Mini Šengen: Od ekonomije do pomirenja“, Dostupno na: <http://www.emins.org/mini-sengen-od-ekonomije-do-pomirenja/> (Pristupljeno 11.7.2020)

Акционог плана за формирање регионалне економске стабилности усвојеног током тршћанског састанка Берлинског процеса 2017. године.²²

РЕАКЦИЈЕ НА ИНИЦИЈАТИВУ „МИНИ ШЕНГЕН”

Реакције на стварање зоне „мини Шенген” биле су различите како у региону тако и свету. Иса Мустафа (Isa Mustafa), лидер Демократског савеза Косова, међу првима се успротивио овој иницијативи. Према његовом мишљењу, политика залагања за „мини Шенген” одвлачи земље Западног Балкана од евроинтеграционих процеса, односно ставља их у скровиште Евроазије и доминацију Русије. За Мустафу, иза идеје о стварању западнобалканске царинске уније крије се покушај стварања нове Југославије под покровитељством Србије, која би овог пута била без Словеније и Хрватске, а са Албанијом у свом саставу. Он тзв. Косово види у будућности као део јединственог европског тржишта и као учесника у Шенгенском споразуму. Мустафа је изразио посебну бојазан када је реч о губитку суверенитета тзв. Косова, јер се оно једино не граничи са неком државом чланицом ЕУ, па би јединственом политиком земаља чланица „мини Шенгена” руководиле друге земље, пре свих Србија схваћена као „хегемон”. Уз то, Мустафа је упозорио да би Србија била та која би прикупила највише средстава од пореза, царина, акциза, чак и у име тзв. Косова, јер га она није признала.²³ Косовска јавност је генерално врло негативно реаговала на иницијативу, посебно на то што је Еди Рама један од иницијатора исте. Иницијативу је критиковао и председник тзв. Косова Хашим Тачи (Hashim Thaçi), који је и одбио да присуствује на самиту у Охриду посвећеном „мини Шенгену”. Тачи је нагласио да је Косово привржено свом путу ка ЕУ и НАТО и да не жели да замени своје евроатлантске интеграције било каквим регионалним иницијативама. Албин Курти (Albin Kurti), лидер Самоопредељења, изразио је негодовање према стварању „мини Шенгена” уз опаску да се ту ради о „четвртој Југославији”. Бурим Рамадани (Burim Ramadani), заменик министра одбране Косова из редова партије Алијанса за будућност Косова, идеју стварања „мини

²² „Зоран Чворовић: Мали Шенген за 'Велику Албанију’”, *Стање ствари*, 19. октобар 2019, Доступно на: <https://stanjestvari.com/2019/10/19/mali-sengen-za-veliku-albaniju/> (Приступљено 14.7.2020)

²³ „Мустафа се противи 'мини шенгену’”, *РТС*, 10.11.2019, Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3732210/mustafa-se-protivi-mini-sengenu.html> (Приступљено 15.7.2020)

Шенгена” назвао је „проруском замком”. Саљи Бериша (Sali Ram Berisha), бивши премијер Албаније, оценио је да овај пројекат има за циљ изолацију Косова, његово економско слабљење и, у коначници, слабљење позиције Косова у контексту крајњег споразума са Србијом.²⁴

Реакције из Босне и Херцеговине на иницијативу „мини Шенген” биле су различите. Денис Звиздић, председавајући Савета министара БиХ, изјавио је крајем 2019. године да његова земља није учествовала у дефинисању те иницијативе и да, сходно томе, нема дефинисан став о истој. Иако је истакао да је потребно радити на економској сарадњи у региону (из које може проистећи и политичка сарадња), Звиздић је подвукао да евроинтеграције остају примарни циљ БиХ и да никакве регионалне интеграције не могу бити супститут томе. Нелогично би било, судећи по Звиздићу, брисати границе у региону у коме поједине границе нису ни дефинисане.²⁵ Жељко Комшић, члан Председништва БиХ из редова хрватског народа, један је од заговорника иницијативе „мини Шенген”. Комшић истиче да би та иницијатива донела неколико предности – лакши прелазак људи преко граница (посебно између БиХ и Косова), стварање заједничког економског простора, али и увод у коначно решавање неких отворених проблема између држава на простору Западног Балкана. Он, такође, сматра да је „мини Шенген” потреба самог региона, али и да ЕУ захтева да односи између посматраних земаља иду у том правцу.²⁶ За Милорада Додика, члана Председништва БиХ из редова српског народа, успостављање „мини Шенгена” је од великог значаја, како за боље политичко разумевање у региону тако и за бољу економску сарадњу у њему. Са друге стране, он сматра да је крајње опредељење Републике Српске и БиХ стицање пуноправног чланства у ЕУ, баш као и осталих држава Западног Балкана.²⁷ Додик је, међутим, нешто раније изражавао

²⁴ „Profesor traži da se Edi Rama proglasi nepoželjnim na Kosovu zbog Mini Šengena”, *NI*, 10.11.2019, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a542775/Profesor-trazi-da-se-Edi-Rama-proglasi-nepozeljnim-na-Kosovu-zbog-Mini-Sengena.html> (Pristupljeno 15.7.2020)

²⁵ „Zvizdić: BiH nema definisan stav o mini šengenu”, *Radio Slobodna Evropa*, 10.11.2019, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30262605.html> (Pristupljeno 15.7.2020)

²⁶ Aleksandra Nenadović, „Komšić: Regionalni Šengen za bolji život građana regiona”, *Voice of America*, 7.10.2019, Dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/komšić-regionalni-šengen-za-bolji-život-građana-regiona/5114012.html> (Pristupljeno 15.7.2020)

²⁷ „Dodik: evropske integracije – spoljnopolitički cilj Srpske, BiH i zemalja Zapadnog Balkana”, *Info Srpska*, 5.5.2020, Dostupno na: <https://infosrpska.ba/dodik-evropske->

сумњичавост према иницијативи, пре свега због тога што би „мини Шенген” подразумевао сарадњу између држава, а Република Српска је ентитет. Са друге стране, Мирко Шаровић, министар спољне трговине и економских односа БиХ и члан Српске демократске странке²⁸, подржао је иницијативу.²⁹

Званична Подгорица реаговала је резервисано на иницијативу о стварању „мини Шенгена”. Драгица Секулић, министарка економије у Влади Црне Горе, напоменула је да ће та земља детаљно анализирати могуће бенефите такве интеграције за њену привреду и грађане, те како се она уклапа у процес интеграције Црне Горе у Европску унију. Зоран Пажин, потпредседник Владе Црне Горе, изразио је сумњу у квалитет и сврху такве интеграције. Он не види како би такво повезивање допринело интеграцији Западног Балкана у Европску унију, те сматра да би стварање „мини Шенгена” само расуло време, снагу и енергију посматраних држава. Славен Радуновић, председник Одбора за европске интеграције Скупштине Црне Горе, види такву иницијативу као позитивну. Он сматра да је Црна Гора још увек далеко од приступања у ЕУ и да оваква иницијатива не може да штети евроинтеграцијама. Напротив, он истиче да би Црној Гори била од користи либерализација економских односа са Србијом, која јој је убедљиво највећи спољнотрговински партнер.³⁰ Мило Ђукановић, председник Црне Горе, иако је учествовао на Регионалном самиту Западног Балкана у Тирани 20.12.2019. године посвећеном иницијативи „мини Шенген”, заузео је опрезан став по питању исте. Ђукановић сматра да Балканска унија не може бити замена за ЕУ, као и да Црна Гора никада неће променити свој курс евроинтеграција. Са друге стране, поздравио је сваку врсту регионалне сарадње која је комплементарна евроинтеграцијама и досада потписаним споразумима.

integracije-spoljnopoliticki-cilj-srpske-bih-i-zemalja-zapadnog-balkana/ (Pristupljeno 15.7.2020)

²⁸ Реч је о главној опозиционој партији у Републици Српској.

²⁹ Tamara Nikčević, „Aleksandar Popov: U malom Schengenu nema Dodika i RS-a”, *Oslobođenje*, 30.12.2019, Dostupno na: <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/dani/aleksandar-popov-u-malom-schengenu-nema-dodika-i-rs-a-508099> (Pristupljeno 15.7.2020)

³⁰ Veliša Kadić, „Zvanična Podgorica rezervisana: Crna Gora čeka odluku državnog vrha o malom šengenu”, *Večernje novosti*, 13.11.2019, Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:829859-Zvanicna-Podgorica-rezervisana-Crna-Gora-ceka-odluku-drzavnog-vrha-o-malom-sengenu> (Pristupljeno 15.7.2020)

Закључио је да је иницијатива „мини Шенген” добра прилика да се повећа поверење и оствари сарадња на корист свих.³¹

На поменутом Самиту у Тирани председници Србије, Албаније и Северне Македоније постигли су конкретне договоре о сарадњи између тих држава. То се, пре свега, односи на већу узајамну сарадњу између органа и служби за ванредне ситуације и заједничко деловање полицијских и ватрогасних јединица у случају пожара, земљотреса, поплава и других природних катастрофа. Договорено је и стварање јединствене датотеке, где би српски, албански и северномакедонски системи били умрежени. Тиме би сви неопходни капацитети били доступни свима и реакције у кризним ситуацијама биле би далеко брже. Након одржавања самита председник Вучић је најавио да ће у скорије време бити конкретизован договор да се у све три земље може путовати само са личном картом. Договорено је и јединствено тржиште рада и креиран софтвер за њега, како би се лакше привукле инвестиције.³²

Ричард Гренел (Richard Grenell), изасланик председника Сједињених Америчких Држава за преговоре између Србије и Косова, поздравио је иницијативу „мини Шенгена” и поручио да учешће у истој треба да узму све земље Западног Балкана (укључујући и Косово), како би она имала изгледа за успех. Он је потврдио опредељеност Трампове (Donald Trump) администрације за помоћ економском развоју региона, где би слободно кретање људи и робе свакако било у функцији побољшања регионалних економских прилика и отварања нових радних места за младе.³³ Еди Рама је након састанка са немачком канцеларком Ангелом Меркел у јануару 2020. године изјавио да она подржава балкански „мини Шенген”. Она је на састанку са председником Албаније изразила задовољство што су већ три земље прихватиле иницијативу, али и очекивање да ће им се остале ускоро прикључити. Са друге стране, порука званичног Берлина је да цели

31, „Đukanović: Balkanska unija ne može da zamijeni EU”, CdM, 21.12.2019, Dostupno na: <https://www.cdm.me/politika/dukanovic-balkanska-unija-ne-moze-da-zamijeni-eu/> (Pristupljeno 16.7.2020)

32 „Vučić u Tirani: Postignuti dogovori, u Beogradu istorijski susret”, RTV, 20.12.2019, Dostupno na: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/vucic-u-tirani-na-samitu-o-malom-sengenu_1077622.html (Pristupljeno 16.7.2020)

33 „Grenel pozdravio inicijativu za 'Mini-Sengen' i pozvao Kosovo da se priključi”, *Danas*, 15.11.2019, Dostupno na: <https://www.danas.rs/politika/grenel-pozdravio-inicijativu-za-mini-sengen-i-pozvao-kosovo-da-se-prikljuci/> (Pristupljeno 16.7.2020)

регион Западног Балкана у коначници види као део ЕУ, те стога упоредо подржава евроинтеграционе процесе истих.³⁴

ПРЕДНОСТИ И ИЗАЗОВИ УСПОСТАВЉАЊА „МИНИ ШЕНГЕНА”: ОД РАЗВОЈА ЕКОНОМИЈЕ ДО УПИТНОГ СТАТУСА КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Јасно је да би стварање „мини Шенгена” са собом донело бројне потенцијалне предности, али и недостатке. Уколико ова иницијатива заиста заживи у пракси, реално је очекивати да ће обухватити читав простор Западног Балкана, без изузетака. Опредељеност Србије и Албаније (као доминантних држава у региону) и администрација у Вашингтону и Берлину за „мини Шенген” у пуном формату говори у прилог томе. За очекивати би било да иницијатива донесе бројне економске погодности. Створило би се јединствено тржиште од 17 милиона потрошача. Радна снага и капитал имали би слободан проток на простору од око 200.000 km², без оптерећујућих царина, такси, али и гужви на граничним прелазима. Компаније би могле да лагодно изађу из својих националних оквира и прошире пословање по читавом простору Западног Балкана. Погодност би могла бити и нека врста аранжмана који би подразумевао да Србија и Северна Македонија, као земље које немају излаз на море, добију на коришћење одређене црногорске или албанске луке. Са друге стране, Србија би, у замену за то, могла понудити на коришћење део обрадивог земљишта у Војводини. Претпоставка је да би у случају формирања „мини Шенгена државе чланице временом биле принуђене да створе заједничку спољноекономску политику, како би лакше регулисале улаз и излаз капитала, робе, услуга и радне снаге ван Западног Балкана. Очекивано је да би ново, веће тржиште привукло више страних инвестиција и да би многе стране компаније отвориле своје филијале на истом. То би значило већи прилив новца и отварање нових радних места, што би могло да смањи и успори одлив радне снаге у развијене земље Западне Европе. Размена знања, искустава и професионалних вештина била би природан процес. За очекивати је да би се успоставила тешња сарадња између различитих универзитетских центара широм Западног Балкана, али и привредних комора, предузетника и сл. Исто тако, вероватно би дошло и до пораста броја студената који долазе из других земаља

³⁴ „Rama: Merkel podržava balkanski 'mini Schengen’”, *Al Jazeera Balkans*, 27.1.2020, Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/rama-merkel-podrzava-balkanski-mini-schengen> (Pristupljeno 16.7.2020)

Западног Балкана, али и до размене наставног кадра. Интересовање за српски, албански и македонски језик такође би порасло.

Поучени искуством развоја Европске заједнице, касније Европске уније, можемо рећи да би економске интеграције на простору Западног Балкана временом водиле и ка политичким, безбедносним и другим облицима интеграција. Јасно је да би самити на највишим државним нивоима, попут оних у Новом Саду и Охриду, били учестала појава. Економска сарадња по правилу не трпи политичке препреке, што би значило да би водећи политичари на Западном Балкану били принуђени да заједнички решавају велике и горуће политичке проблеме. У безбедносном смислу, региону прете изазови које са собом носи најезда миграната са Блиског истока, који преко тзв. Западнобалканске руте покушавају да се домогну земаља Западне Европе. Након ударног таласа миграција из 2015. године, у 2018. и 2019. години забележено је повећање уласка миграната у земље у региону. У прва три месеца 2019. године број миграната који пролазе Западнобалканском рутом повећан је за око 15%. Поред стандардне руте Турска – Грчка – Северна Македонија – Србија – Босна и Херцеговина, мигранти се све више крећу и рутом Турска – Грчка – Албанија – Црна Гора. Истраживања говоре у прилог томе да ће Босна и Херцеговина бити посебно на удару ове године, премда већ сада има огромне проблеме по том питању. Земље Западног Балкана овом проблему приступају парцијално, где свака земља окривљује друге за прилив миграната и ради све на томе да их што мањи број прими на своју територију. Насупрот томе, земље у региону требало би да направе свеобухватни план за миграције, који би имао безбедносни и социјални аспект. Претпоставка је да би ЕУ уложила више средстава у борбу ових земаља са изазовима у вези са мигрантима уколико би оне имале заједничке и добро планиране и структурисане пројекте, где би били омогућени транспарентност и праћење новца од европских донација.³⁵ Тренутно је највише миграната у Босни и Херцеговини (преко 7.000) и Србији (6.500), док их је знатно мање у Црној Гори (преко 500), Северној Македонији (400), те на тзв. Косову (150) и у Албанији (140).³⁶

³⁵ Safet Mušić, „Balkanska ruta jedina preostala migrantima”, *Al Jazeera Balkans*, 7. april 2019, Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/balkanska-ruta-jedina-preostala-migrantima> (Pristupljeno 18.7.2020)

³⁶ Nevena Bogdanović, „Balkanska ruta i dalje 'igra života i smrti'”, *Radio Slobodna Evropa*, 5. maj 2020, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izbeglice-migranti-balkanska-ruta-koronavirus/30594672.html> (Pristupljeno 18.7.2020)

Кључни изазови за стварање, а потом и функционисање „мини Шенгена” јесу напети политички односи између земаља Западног Балкана и неколико још увек нерешених и оптерећујућих проблема. Највећи изазов, свакако, представља статус Косова и Метохије. Институције у Приштини су пре 12 година прогласиле једнострану независност, коју званични Београд није признао. Преговори о нормализацији односа између Београда и Приштине започети су 2013. године у Бриселу под покровитељством Европске уније. Први конкретан резултат преговора било је потписивање Бриселског споразума од стране председника влада Србије и тзв. Косова Ивице Дачића и Хашима Гачија. Темељ споразума чине две ствари – да Србија и тзв. Косово неће блокирати једно друго на путу ка добијању чланства у ЕУ и да ће бити успостављена Заједница српских општина, као облик аутономије за десет општина са српском већином на том простору.³⁷ За разлику од Србије, која је све обавезе предвиђене споразумом испунила, власт у Приштини ни шест година касније није учинила ништа по питању стварања институција Заједнице српских општина. Преговори између Београда и Приштине изгубили су на интензитету и прекинути су крајем 2018. године. У међувремену, други политички актери, попут САД, Француске и Русије, показали су интересовање да се укључе у решавање косовског проблема. Најављивано компромисно решење никада није ни представљено, а камоли реализовано. Србија се све више окреће Резолуцији 1244 Савета безбедности Уједињених нација као једином прихватљивом оквиру за решавање проблема, док Приштина инсистира на пуној независности и захтева од Београда да и званично призна тзв. косовску независност. Управо то је кључни разлог због кога Приштина у овом тренутку жели да се дистанцира од иницијативе „мини Шенген”, јер страхује да би тиме њен пут ка пуној независности и приступању различитим међународним институцијама био ометен. Штавише, званична Приштина и Тирана имају супротне погледе на иницијативу, што је редак случај раскорака у политикама Албаније и тзв. Косова. Црна Гора, Северна Македонија и Албанија признале су тзв. независност Косова, док то на Западном Балкану једино није учинила Босна и Херцеговина. Разлог је сасвим јасан – српски чланови Председништва БиХ свих ових година, баш као и институције Републике Српске, блокирају могућност такве одлуке. Косово и Метохија има важну геополитичку и стратешку позицију и иницијатива „мини Шенген” не би имала пуни смисао без укључивања овог простора. Са друге стране, оправдано је поставити питање да ли се

³⁷ Nikola Burazer i Igor Marković, „Izazovi stvaranja Zajednice srpskih opština”, *Progovori o pregovorima*, Broj XLIX/2019, Beogradska otvorena škola, str. 3.

може очекивати пристанак Приштине да учествује у иницијативи која је не само потекла из Београда, већ би, сасвим извесно, у њој Београд водио главну реч.

Званично Сарајево могло би очекивати и позитивне и негативне ефекте иницијативе „мини Шенген”. Србија је Босни и Херцеговини један од најзначајнијих економских партнера и продубљивање и олакшавање економских односа са њом било би итекако корисно. За разлику од протока људи који се још одавно одвија олакшано (само уз употребу личних карата), гужве камиона пуних робе на граничним прелазима на Дрини су честа појава, а то би, захваљујући „мини Шенгену” могла бити прошлост. Представници бошњачког народа би у иницијативи могли видети прилику да се повежу са Рашком облашћу и севером Црне Горе (што они називају Санцак), где живи значајан број њихових сународника, а који су историјски и културолошки везани за Сарајево. Са друге стране, званична Бањалука би у „мини Шенгену” могла видети прилику да још више развије своје „специјалне везе и односе” са Србијом, што би, међутим, ишло на штету званичног Сарајева, које у свакој сарадњи Српске и Србије види потенцијалну „великосрпску експанзију”. Не треба занемарити ни хрватски фактор у БиХ, који је политички и економски далеко више везан за Хрватску, али и опредељен за стриктно евроатлантске интеграције.

Албанија је показала огромно интересовање за реализацију иницијативе. Јасно је да је чланство Албаније у ЕУ неизвесно и да простор Западног Балкана за њу представља најзначајније економско тржиште. То је уједно и прилика да се Албанци из Албаније, са Косова и Метохије и из Северне Македоније економски интегришу. Са друге стране, јавио се озбиљан сукоб између Приштине и Тиране, с обзиром на то да Приштина страхује од губитка своје тзв. независности. Питање је да ли ће Албанија бити спремна да жртвује своје политичке односе са тзв. Косовом зарад економског просперитета у региону.

Званично Скопље чврсто подржава иницијативу, а разлози су очигледни – Северна Македонија је економски оријентисана на околне земље са Западног Балкана са којима нема спорних и отворених питања. За разлику од тога, има бројне политичке проблеме са суседном Грчком и Бугарском, који додатно компликују њене евроинтеграционе процесе. Једини објективни изазов за Скопље био би тешње повезивање албанског становништва на Западном Балкану, које би додатно појачало страх од тзв. Велике Албаније.

Црна Гора је, такође, подељена између својих објективних економских интереса да учествује у „мини Шенгену” и најлошијих

политичких односа са Србијом од стицања независности 2006. године. Протести поводом покушаја усвајања новог Закона о верским слободама с краја 2019. и почетка 2020. године актуелизовали су питање статуса Српске православне цркве, али и српског народа у Црној Гори у целини, те заострили односе између званичне Подгорице и Београда.

„МИНИ ШЕНГЕН” И СРБИЈА: ИЗМЕЂУ СРПСКЕ ДОМИНАЦИЈЕ И ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ИСЛАМИЗАЦИЈЕ

За нас најважније питање представља питање позиције Србије, али и српског народа у целини у оквиру „мини Шенгена”. Свакако да би успостављање тешње економске сарадње између земаља Западног Балкана донело са собом како погодности тако и недостатке из перспективе интереса званичног Београда, али и Бањалуке као једног од центара српске политичке моћи на овом простору. Уколико посматрамо не само економске, већ и политичке и безбедносне аспекте стварања „мини Шенгена”, видећемо да сви они у себи имају и позитивне и негативне потенцијале.

Економске предности успостављања „мини Шенгена” за Србију су бројне. Србија би била доминантан економски играч у региону, баш као што је то успела да оствари кроз ЦЕФТА споразум. Српске фирме имале би лакши приступ тржиштима осталих земаља Западног Балкана, српска привреда би недостатак радне снаге у одређеним областима могла надоместити увозом околне радне снаге, била би омогућена лакша економска сарадња између Срба у Србији, Републици Српској и Црној Гори, а читав регион, укључујући Србију, постао би атрактивније место за страна улагања. Судаћи по мишљењу министра за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије Зорану Ђорђевићу, „мини Шенген” неће угрозити радна места у нашој земљи, већ ће, захваљујући јединственом тржишту рада, привући велике инвестиције. Велике инвестиције довеле би природно до стварања малих и средњих предузећа, а недостатак квалификоване радне снаге у Србији далеко лакше би се надоместио, јер би послодавци из Србије могли да без претераних ограничења ангажују раднике из Северне Македоније или Албаније.³⁸ Према мишљењу Милана Ковачевића, стручњака за инвестиције, „мини Шенген” би донео Србији преко

³⁸ „Ministar: Mini Šengen će pospešiti dolazak velikih investicija”, *NI*, 02.01.2020, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Biznis/a557379/Djordjevic-Mini-Sengen-ce-pospesiti-dolazak-velikih-investicija.html> (Pristupljeno 21.7.2020)

потребни слободни проток капитала, али и потпуно нови привредни концепт који би заменио ЦЕФТА споразум у региону.³⁹ Према мишљењу Саше Ђоговића, сарадника Института за тржишна истраживања, „мини Шенген” би за Србију, у економском смислу, значио јефтине производе из региона и мање оптерећујуће папирологије. Страни инвеститори би Србију, Северну Македонију и Албанију видели као јединствено тржиште на коме би био могућ једноставнији проток робе. Стварање царинске уније донело би са собом јефтиније пословање између датих земаља и подстакло поверење у сарадњу на простору оптерећеном бурном прошлошћу. Ђоговић је напоменуо да би узор за „мини Шенген” могао бити ЕФТА споразум о слободној трговини између Исланда, Норвешке, Швајцарске и Лихтенштајна, који је узнатредовао до те мере да ове земље често заједнички продају своју робу на другим тржиштима.⁴⁰

На политичком плану, иницијатива „мини Шенген” ставила би пред Србију бројна отворена питања. Најпре се поставља питање статуса тзв. Косова у оквиру „мини Шенгена”. Власт у Приштини напомиње да ни у ком случају није спремна да се одрекне свог пута ка стицању пуне независности зарад учешћа у овој иницијативи. Штавише, Приштина га види као прикривени план да Србија преузме прво економску, а касније и политичку контролу на територији Космета. Србија би, са друге стране, била спремна да тзв. Косово постане чланица „мини Шенгена” уколико би, баш као у случају ЦЕФТА споразума, поред његовог назива стајала фуснота која би говорила да се тиме не прејудицира правни статус њене јужне покрајине. Део српске јавности зазира од ове иницијативе, сматрајући, сасвим супротно Албанцима са Космета, да она води у јачање идеје тзв. Велике Албаније, али и од потенцијалне исламизације коју читава прича носи са собом. Чињеница је да би планираном финалном верзијом „мини Шенгена” био повезан скоро цео простор тзв. Велике Албаније и да би, у најмању руку, била омогућена његова економска интеграција у складу са економским и трговинским потенцијалима албанског народа. Насупрот томе, питање је да ли се може говорити о исламизацији као процесу који се крије иза паравана економије. Број православаца био би дупло већи, осам милиона наспрам четири милиона муслимана, али се овде пре страхује од пројекције раста броја муслимана у наредним годинама, него од фактичког стања. Нажалост,

³⁹ Marija Janković, „Mali Šengen: Da li se stvara nova Jugoslavija i šta Srbija ima od toga”, *BBC News*, 27. septembar 2019, Dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49850918> (Pristupljeno 21.7.2020)

⁴⁰ Ibidem.

антагонизми између хришћанског и муслиманског живља на Западном Балкану присутни су вековима, а исламски фундаментализам (попут вахабизма) све је присутнији не само у свету, већ и на нашим просторима и представља један од водећих безбедносних изазова.⁴¹ Значајан број муслимана са Балкана (у поређењу са остатком света) узео је учешће у борбама за стварање и очување тзв. Исламске државе на простору Сирије и Ирака. Њихов повратак на простор Космета, западног дела Северне Македоније, тзв. Санцака и Федерације БиХ постао је једна од кључних безбедносних претњи на овом простору. Према подацима из 2016. године, из Албаније је у рат у Сирији и Ираку отишло 136 особа, са тзв. Косова чак 316, из Северне Македоније 135, из Босне и Херцеговине 260, док је из Србије отишло њих 42, а из Црне Горе преко 30.⁴² Део њих се увелико враћа на Западни Балкан и поставља се питање како би се њихово кретање контролисало у ситуацији у којој би прелазак граница између земаља чланица „мини Шенгена“ био знатно олакшан.

Неки сматрају да постоје историјски разлози за оправдану сумњу у успех и корист за Србију од „мини Шенгена“. Тако Мирослав Н. Јовановић, редовни члан Матице српске, изражава страх да ће се Србија упустити у авантуру са земљама које су јој кроз историју „забијале нож у леђа“. Он сматра да, поред лоших политичких искустава у односима са Албанијом и Северном Македонијом, Србија има и лоше економско искуство оличено у косовским царинама у висини од 100% у периоду дужем од годину дана. ЦЕФТА споразум је, наводи Јовановић, увелико мртво слово на папиру, а „мини Шенген“ не види битно другачијим од њега у економском смислу, а сходно томе ни неопходним. Србија јесте економски снажнија од околних земаља, али су тржишта тих земаља мала и Србија у економском натицању са њима не би развијала своју конкурентност. За крај, Јовановић напомиње да Србија треба да заштити своје пољопривредне произвођаче, а не да створи услове да се јефтиније албанско воће и поврће нађе на српским пијацама.⁴³ Ни српска политичка опозиција није одушевљена

⁴¹ Мирослав М. Талијан, Милинко С. Врачар и Драган М. Јевтић, „Исламски фактор на Западном Балкану у геополитичким концепцијама западних сила и исламских центара моћи“, *Војно дело*, 5/2015, стр. 59-61.

⁴² Asya Metodieva, “Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?”, *Strategic Institute Policy Paper*, 2018, pp. 1-5.

⁴³ Мирослав Н. Јовановић, „'Мини Шенген' као максимална превара“, *Нова српска политичка мисао*, 16. новембар 2019, Доступно на: <http://www.nspm.rs/komentar-dana/mini-sengen-kao-maksi-prevara.html?alphabet=c> (Приступљено 30.7.2020)

иницијативом „мини Шенген”. Тако Вук Јеремић, председник Народне странке и један од вођа опозиционог Савеза за Србију у „мини Шенгену” види стварање јединственог простора у административном смислу који би био погодан за насељавање више стотина хиљада избеглица и миграната који тренутно бораве у Турској. Јеремић не види сврху везивања Србије за Албанију и Северну Македонију, које спадају у мање развијене европске земље, већ у коначници сврху иницијативе види у примању избеглица на простор Западног Балкана и добијању новца за то од ЕУ, од чега би искључиву корист имале владајуће елите.⁴⁴ Српски покрет Двери предвођен Бошком Обрадовићем, такође једна од опозиционих партија, реаговао је на иницијативу „мини Шенген” тзв. Савинданским прогласом, у коме су позвали на стварање „српског мини Шенгена”. Он би подразумевао либерализацију протока људи, робе и капитала између Србије, Републике Српске и Црне Горе, али и повезивање тог простора у областима културе, образовања, науке, екологије итд.⁴⁵

ЗАКЉУЧАК

Иницијатива за стварање „мини Шенгена“ на Западном Балкану једна је од најактуелнијих политичких и економских тема на овом простору. Идеја потекла од председника Србије Александра Вучића наишла је на одобравање у две суседне земље – Албанији и Северној Македонији, са којима је већ потписан споразум који се тиче либерализације међусобних економских односа. Остале земље које је обухватала почетна иницијатива, Босна и Херцеговина и Црна Гора, још увек нису изразиле жељу да се прикључе горе наведеним земљама. Када је реч о тзв. Косову, власт у Приштини за сада изричито одбија да буде део иницијативе, страхујући од губитка позиције „независне” државе. Поруке из Брисела, Берлина и Вашингтона иду у прилог иницијативи – не само да се из ових центара моћи могу чути изјаве да је европска перспектива Западног Балкана још увек неизвесна, већ и поруке охрабрења да ове земље крену путем стварања „мини Шенгена”.

Стварање „мини Шенгена” у предвиђеном обиму носи са собом низ економских, политичких и безбедносних предности и недостатака

⁴⁴ „Jeremić: Srbiji ne treba mini Šengen“, *Jugpress*, 26.12.2019, Dostupno na: <https://jugpress.com/jeremic-srbiji-ne-treba-mini-sengen/> (Pristupljeno 30.7.2020)

⁴⁵ „'Српски мини-шенген' – нови облик интеграције Србије, Републике Српске и Црне Горе”, *Двери*, 28.1.2020, Dostupno na: <https://dveri.rs/2020/01/28/53227/srpski-mini-sengen-novi-oblik-integracije-srbije-republike-srpske-i-crne-gore/> (Pristupljeno 30.7.2020)

за сваку од земаља појединачно, али и за цео регион. У економском смислу, „мини Шенген” би донео слободан проток људи, робе и капитала, постепено елиминисање такси и царинских баријера, те свеукупно стабилнији привредни амбијент и већи потенцијал за привлачење страних инвестиција. Политички гледано, била би то прилика да се лидери земаља Западног Балкана чешће састају, али и да раде на превазилажењу политичких проблема (који су неретко крајње оптерећујући и са историјском позадином) зарад напретка сопствених економија као, објективно посматрано, најкритичнијих сфера сваке од земаља. У безбедносном смислу, „мини Шенген” предвиђа заједничку сарадњу у случају елементарних непогода, које су, с обзиром на климатске промене, све присутније и на нашем простору. али би таква сарадња била свакако увод у могућу сарадњу полицијских и војних снага земаља Западног Балкана. Таква сарадња била би посебно плодотворна у области контроле кретања миграната са Блиског истока.

Изазови и евентуални недостаци које би „мини Шенген” са собом могао донети су бројни. Економски гледано, страх је присутан у свим земљама Западног Балкана, а најчешће је везан за могући губитак радних места услед јефтине конкуренције, као и за пад цене производа (посебно пољопривредних) услед појаве јефтине на њиховом тржишту. За разлику од Србије, остале земље у региону далеко су мања тржишта и имају слабије компаније, тако да је њихов страх од, по природи ствари, економске доминације Србије прилично рационалан. Далеко тежи били би политички изазови. Поставља се питање како решити статус тзв. Косова и његове тежње за стицањем пуне независности у контексту потребе за већим повезивањем целог региона. Из суседних земаља већ су стигле оцене да је „мини Шенген” параван за стварање нове Југославије, а параноични и неутемељени страх од „Велике Србије” увек постане актуелан када се говори о регионалним интеграцијама под покровитељством Србије. Док је улазак Албаније у „мини Шенген” изазвао незапамћену политичку кризу у односима између Тиране и Приштине, у Србији се неретко говори о томе да се иза „мини Шенгена” крије финализација пројекта „Велике Албаније”, где би први корак било признање независности тзв. Косова од стране Србије. Безбедносно гледано, постављају се два кључна питања – како би либерализација преласка људи преко државних граница унутар Западног Балкана утицала на исламисте који на ове просторе још увек пристижу са ратишта Блиског истока и како би то утицало на кретање миграната из Турске ка Западној Европи, сада већ добро познатом Западнобалканском рутом. У сваком случају, за очекивати је да ће ова иницијатива динамизирати економске и политичке односе на Западном Балкану, али и дати једну нову

димензију заједничком путу посматраних земаља ка добијању пуноправног чланства у Европској унији.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бјелић, Предраг и Драгутиновић Митровић, Радмила, *Унапређење позиције Србије у оквиру ЦЕФТА 2006*, Фондација за развој економске науке, Београд, 2018.
2. Bogdanović, Nevena, „Balkanska ruta i dalje 'igra života i smrti'”, *Radio Slobodna Evropa*, 5. мај 2020, Доступно на: <https://www.slobodnaevropa.org/a/izbeglice-migranti-balkanska-ruta-koronavirus/30594672.html> (Pristupljeno 18.7.2020)
3. Burazer, Nikola i Marković, Igor, „Izazovi stvaranja Zajednice srpskih opština”, *Progovori o pregovorima*, Broj XLIX/2019, Beogradska otvorena škola, str. 3-7.
4. „Dodik: evropske integracije – spoljnopolički cilj Srpske, BiH i zemalja Zapadnog Balkana”, *Info Srpska*, 05.05.2020, Доступно на: <https://infosrpska.ba/dodik-evropske-integracije-spoljnopolički-cilj-srpske-bih-i-zemalja-zapadnog-balkana/> (Pristupljeno 15.7.2020)
5. „Đukanović: Balkanska unija ne može da zamijeni EU”, *CdM*, 21.12.2019, Доступно на: <https://www.cdm.me/politika/dukanovic-balkanska-unija-ne-moze-da-zamijeni-eu/> (Pristupljeno 16.7.2020)
6. Georgievski, Boris, „Balkanski 'mini Šengen': Polurešenje bez šanse za uspeh”, *Deutsche Welle*, 01.10.2019, Доступно на: <https://www.dw.com/sr/balkanski-mini-šengen-polurešenje-bez-šanse-za-uspeh/a-50652659> (Pristupljeno 11.7.2020)
7. „Grenel pozdravio inicijativu za 'Mini-Šengen' i pozvao Kosovo da se priključi”, *Danas*, 15.11.2019, Доступно на: <https://www.danas.rs/politika/grenel-pozdravio-inicijativu-za-mini-sengen-i-pozvao-kosovo-da-se-prikljucci/> (Pristupljeno 16.7.2020)
8. „Европски парламент: Пуноправно чланство земаља Западног Балкана циљ проширења”, *РТВ*, 18. јун 2020, Доступно на: https://www.rtv.rs/sr_ci/politika/evropski-parlament-punopravno-clanstvo-zemalja-zapadnog-balkana-cilj-prosirenja_1136451.html (Приступљено 10.7.2020)
9. Janković, Marija, „Mali Šengen: Da li se stvara nova Jugoslavija i šta Srbija ima od toga”, *BBC News*, 27. septembar 2019, Доступно на:

<https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-49850918> (Pristupljeno 21.7.2020)

10. „Jeremić: Srbiji ne treba mini Šengen”, *Jugpress*, 26.12.2019, Dostupno na: <https://jugpress.com/jeremic-srbiji-ne-treba-mini-sengen/> (Pristupljeno 30.7.2020)
11. Jovanović, Ivana. „Mini Šengen: Od ekonomije do pomirenja”, Dostupno na: <http://www.emins.org/mini-sengen-od-ekonomije-dopomirenja/> (Pristupljeno 11.7.2020)
12. Јовановић, Мирослав Н., „'Мини Шенген' као макси превара”, *Нова српска политичка мисао*, 16. новембар 2019, Доступно на: <http://www.nspm.rs/komentar-dana/mini-sengen-ka-omaksi-prevara.html?alphabet=c> (Пристапљено 30.7.2020)
13. Kadić, Veliša, „Zvanična Podgorica rezervisana: Crna Gora čeka odluku državnog vrha o malom šengenu”, *Večernje novosti*, 13.11.2019, Dostupno na: <https://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:829859-Zvanicna-Podgorica-rezervisana-Crna-Gora-ceka-odluku-drzavnog-vrha-o-malom-sengenu> (Pristupljeno 15.7.2020)
14. Kekić, Dalibor, „Jadransko-jonska inicijativa”, *Međunarodni problemi*, Vol. LV, br. 3-4, 2003, str. 413-433.
15. Lopandić, Duško i Kronja, Jasminka, *Regionalne inicijative i multilateralna saradnja na Balkanu*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2010.
16. „Merkel: Zemljama Zapadnog Balkana dati perspektivu članstva u EU”, *Danas*, 08. jul 2020, Dostupno na: <https://www.danas.rs/svet/merkel-zemljama-zapadnog-balkana-dati-perspektivu-clanstva-u-eu/> (Pristupljeno 10.07.2020)
17. Metodieva, Asya, “Balkan Foreign Fighters Are Coming Back: What Should Be Done?”, *Strategic Institute Policy Paper*, 2018, pp. 1-25.
18. Миловановић, Јована, „Западни Балкан у Европској унији – изазови и ризици у процесу приступања”, *Војно дело*, бр. 1/2017, стр. 42-53.
19. „Ministar: Mini Šengen će pospešiti dolazak velikih investicija”, *NI*, 02.01.2020, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Biznis/a557379/Djordjevic-Mini-Sengen-ce-pospesiti-dolazak-velikih-investicija.html> (Pristupljeno 21.7.2020)
20. „Мустафа се противи 'мини шенгену““, *PTC*, 10.11.2019, Доступно на: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/politika/3732210/mustafa-se-protivi-mini-sengenu.html> (Пристапљено 15.7.2020)

21. Mušić, Safet, „Balkanska ruta jedina preostala migrantima”, *Al Jazeera Balkans*, 7. april 2019, Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/balkanska-ruta-jedina-preostala-migrantima> (Pristupljeno 18.7.2020)
22. Nenadović, Aleksandra, „Komšić: Regionalni Šengen za bolji život građana regiona”, *Voice of America*, 7.10.2019, Dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/komšić-regionalni-šengen-za-bolji-život-građana-regiona/5114012.html> (Pristupljeno 15.7.2020)
23. Nikčević, Tamara, „Aleksandar Popov: U malom Schengenu nema Dodika i RS-a”, *Oslobođenje*, 30.12.2019, Dostupno na: <https://www.oslobođenje.ba/dosjei/dani/aleksandar-popov-u-malom-schengenu-nema-dodika-i-rs-a-508099> (Pristupljeno 15.7.2020)
24. Павловић, Сенка Д., „Западни Балкан: разна имена за разне намене”, *Политика*, 15.06.2010, Dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/138701/Zapadni-Balkan-razna-imenaza-razne-namene> (Pristupljeno 30.6.2020)
25. Petrović, Ivica. „Solidna ideja na dugom štapu”, *Deutsche Welle*, 25.04.2017, Dostupno na: <https://www.dw.com/sr/solidna-ideja-na-dugom-štapu/a-38565429> (Pristupljeno 11.7.2020)
26. „Profesor traži da se Edi Rama proglasi nepoželjnim na Kosovu zbog Mini Šengena”, *NI*, 10.11.2019, Dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a542775/Profesor-trazi-da-se-Edi-Rama-proglasi-nepozeljnim-na-Kosovu-zbog-Mini-Sengena.html> (Pristupljeno 15.7.2020)
27. „Процес сарадње у југоисточној Европи (ПСуЈИЕ)”, Министарство спољних послова Републике Србије, Dostupno na: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/eu/regionalna-saradnja/seecp?lang=сyr> (Pristupljeno 4.7.2020)
28. „Rama: Merkel podržava balkanski 'mini Schengen'”, *Al Jazeera Balkans*, 27.01.2020, Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/rama-merkel-podrzava-balkanski-mini-schengen> (Pristupljeno 16.7.2020)
29. Simić, Jelena; Đurić, Dejan i Mihajlović, Mila, „CEFTA i izvozna orijentacija zemalja Zapadnog Balkana”, *Škola biznisa*, Broj 3/2011, str. 52-59.
30. „'Српски мини-шенген' – нови облик интеграције Србије, Републике Српске и Црне Горе”, *Двери*, 28.1.2020, Dostupno na: <https://dveri.rs/2020/01/28/53227/srpski-mini-sengen-novi-oblik->

31. Талијан, Мирослав М.; Врачар, Миљинко С. и Јевтић, Драган М. „Исламски фактор на Западном Балкану у геополитичким концепцијама западних сила и исламских центара моћи”, *Војно дело*, 5/2015, стр. 57-88.
32. Тухина, Гјераџина, „Nova strategija EU: Samo Srbija i Crna Gora dobijaju rokove”, *Radio Slobodna Evropa*, 5. februar 2018, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/nova-verzija-eu-balkan/29018577.html> (Pristupljeno 10.7.2020)
33. „Vučić u Tirani: Postignuti dogovori, u Beogradu istorijski susret”, *RTV*, 20.12.2019, Dostupno na: http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/vucic-u-tirani-na-samitu-o-malom-sengenu_1077622.html (Pristupljeno 16.7.2020)
34. „Zakon o potvrđivanju sporazuma o izmeni i pristupanju Sporazumu o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi – CEFTA 2006”, Bukurešt, 19. decembar 2006.
35. „Zapadni Balkan posle Federike Mogerini, ima li nade za skori pristup EU”, *RTS*, 29.10.2019, Dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3715676/zapadni-balkan-posle-federike-mogerini-ima-li-nade-za-skori-pristup-eu.html> (Pristupljeno 10.7.2020)
36. „Zvizdić: BiH nema definisan stav o mini šengenu”, *Radio Slobodna Evropa*, 10.11.2019, Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30262605.html> (Pristupljeno 15.7.2020)
37. „Зоран Чворовић: Мали Шенген за 'Велику Албанију'”, *Стање ствари*, 19. октобар 2019, Доступно на: <https://stanjestvari.com/2019/10/19/mali-sengen-za-veliku-albaniju/> (Приступљено 14.7.2020)